

Gamle havevaser og gamle haver – nok engang.

En kommentar.

Ancient Garden Vases and old Gardens – once again

Keywords: Potsherds, Botanical Gardens, Copenhagen, History, Denmark

Af Peter Wagner

I en interessant artikel i »Fra Kvangård til Humlekule« nummer 21 1991 har Søren Cock-Clausen meddelt »Nyt om gamle havevaser«¹: Under byggearbejder i Amaliegade 43 fandtes blandt andre efterladenskaber fra tidligere tider skår, der ved sammenligning med fund fra haven ved Sorgenfri Slot viste sig at hidrøre fra havevaser af lertøj. Lignende skår er fundet på herregården Sønderskov og ved udgravningen til Skatte- og Tolldirektoratets bygning i Amaliegade. I artiklen nævner forfatteren forskellige haver, som lervaserne kunne have stået i, og foreslår, at lervarerne kan være fremstillet på fajancefabrikken i Store Kongensgade eller andetsteds i Danmark, eventuelt være indført fra udlandet.

Blandt de havemuligheder, der nævnes, er den kongelige botaniske have på Amalienborg nok den sandsynligste. Haven, hvis anlæggelse påbegyndtes i 1753, var led i et botanisk undersøgelses- og undervisningsprojekt, som kongen, Frederik V støttede af egne midler, da det ikke var lykkedes at overtale Københavns Universitet til at påtage sig undervisning i denne disciplin. Selve anlæggelsen blev udført af den dertil ansatte gartner, Christian Hansen, men arbejdet gik trægt, da den ansvarlige botaniker Georg Christian Oeder fra 1754 til 1760 tilbragte det meste af tiden på rejser. Ved hans hjemkomst viste det sig, at gartner Hansen, der ikke havde passet de indsamlede planter ordentligt, ikke ville rette sig efter Oeders anvisninger, og i stedet ansattes i 1761 gartner F.C. Voigt².

Haven kom i sin endelige form til at ligge på begge sider af nuværende Amaliegades nordlige ende, således som det fremgår af Cock-Clausens oversigtskort³. Den blev forsynet med drivhuse, orangeri og drivbænke. Planterne blev fra drivhuse og orangeri om sommeren flyttet ud på en dertil indrettet plads i den nordvestlige ende af den mindste, vestligst beliggende have, dvs. på den side af Amaliegade, hvor nu de ulige numre findes. På Oeders og Voigts plan fra 1761 over haven er denne plads

betegnet: »Plads til Urtepotternes Opstilling om Sommeren.«⁴. Ved sammenligning af Oeders kort og et kort visende nuværende bebyggelse i området, viser det sig, at pladsen for sommeropstilling af urtepotterne har været placeret i umiddelbar nærhed af det eksisterende baghus i Amaliegade 43, hvor potteskårene blev fundet, hvorfor jeg anser det for meget sandsynligt, at de nævnte skår hidrører fra potter, som har været anvendt i den botaniske have. Antages dette at være korrekt, vides det også, hvorfra potterne er anskaffet.

Af de af gartner Hansen indleverede regninger fremgår, at pottemager Jens Mortensen Colling i 1753 har leveret i alt 1076 »Töpfe« i fire størrelser⁵. Disse potter er leveret til Charlottenborg, i hvis have planterne blev opbevaret indtil drivhusene i Amalienborghaverne var færdige. Af en inventar-fortegnelse over det til sidstnævnte haver hørende løsøre fra 1758, udarbejdet af gartner Hansen, fremgår, at 553 af disse er gået i stykker (»zerbrochen«), yderligere 500 anskaffet ved en tidligere lejlighed er bortkommet (sic!) på Charlottenborg⁶. Formentlig som erstatning herfor indkøbtes samme år (1758) 950 urtepotter i fem forskellige størrelser fra Isak Baes⁷, og af et inventarium udarbejdet som forberedelse til gartner Voigts overtagelse af haven i 1761 fremgår, at de alle da endnu er i behold⁸. Det ses altså, at der har været potter på stedet, og at nogle af dem er gået i stykker. Regnskabet for de botaniske anstalter på Amalienborg blev i 1763 omlagt og overført fra chatolkassen til partikulærkassen, og jeg har ikke undersøgt potternes skæbne efter dette årstal, men mønsteret er næppe ændret. De fundne skår stammer altså sandsynligvis fra potter indkøbt i København. Det fremgår ikke om de er fremstillet her, i regningerne nævnes kun at potterne er »leveret«.

For fuldstændighedens skyld skal det oplyses, at skarn, der kan have indeholdt skår, gennem flere år kørtes ud på de grunde, hvor haverne blev anlagt, da opfyldning af de lavtliggende områder var nødvendig; men dette skarn er formentlig overvejende blevet spredt på den østlige side af Amaliegade.

En misforståelse vedrørende forholdet mellem Amaliegade-haverne og universitetets have har indsneget sig i teksten. Side 25 står, at »Universitetets botaniske have midt i 1700-tallet blev flyttet netop hertil (dvs. til Amaliegade) fra Krystalgade, hvor den oprindelig blev anlagt.« Det er korrekt, at universitetet i Skidenstræde, nu Krystalgade, havde en botanisk have fra 1600, men den forblev der til 1778. I 1769 skænkede kongen, Christian VII 2500 rigsdaler til et legat, hvis renter skulle gå til Skidenstrædehavens vedligeholdelse. Det fik Oeder, som chef for den kongelige botaniske have (der altså ikke var universitetets), til at foreslå, at en af haverne blev nedlagt, da »een botanisk Hauge er nok i een Bye...« Da Commercekollegiet ønskede den store have på vandsiden af gaden til

told- og oplagsplads, nedlagdes de botaniske anstalter i 1770, toldvæsenet tilskødedes den store have og universitetet den lille⁹. Fra 1770 til 1778 havde universitetet altså to haver. I 1778 købte kongen den lille have tilbage fra universitetet, da man ønskede at bebygge området, og havens planter flyttedes da, sammen med bestanden i Skidenstrædehaven, til haven bag Charlottenborg, hvor der var botanisk have til 1874.

Noter

1. Cock-Clausen, Søren: Nyt om gamle havevaser. Fra Kvangård til Humlekule. Meddelelser fra Havebrugs-historisk Selskab nr. 21. København 1991. p. 19-27.
2. Wagner, Peter: Den botaniske have ved Amalienborg. Oeders, Eigtveds og Thurahs projekter. Architectura. Arkitekturhistorisk Årsskrift 13. København 1991. p. 54-73.
3. Cock-Clausen op.cit. p. 20.
4. Wagner op.cit. p. 64.
5. Chatolkassens Memorialbog pro 1758, Bilag nr. 348. RA.
6. Chatolkassens Memorialbog pro 1758, Bilag nr. 355. RA.
7. Chatolkassens Memorialbog pro 1758, Bilag nr. 374. RA.
8. Chatolkassens Memorialbog pro 1760, Bilag nr. 54. RA.
9. Wagner op.cit. p. 71.

Havevaser fra 1700-tallet.